Bygherrerapport for
HBV j.nr. 1275
Kongehøj Etape II

Arkæologiske undersøgelser
af bebyggelse fra bondestenalder og bronzealder

Foto 1. Den største hustomt på Kongehøj-lokaliteten set i fugleperspektiv. Foto: J. Brønd

Baggrund

Museet på Sønderskov har foretaget en større arkæologisk undersøgelse på arealet for lokalplansområde 97 – etape II. Udgravningen er foranlediget af Vejen kommunes udstykninger til parcelhuse i dette område.

Forundersøgelsen i juli 2007 afslørede velbevarede spor efter huse fra bronzealderen. Den efterfølgende fladeafdækkende undersøgelse har givet særdeles gode resultater, der klart overskred de arkæologiske forventninger. Kongehøj miljøet repræsenterer meget velbevarede og væsentlige bebyggelsesspor.

Den systematiske udgravning af Kongehøj etape II påbegyndtes den 31. marts 2008 og afsluttedes den 28. august 2008. Sammenlagt er 14.000 kvadratmeter blevet maskinelt fladeafdækket.

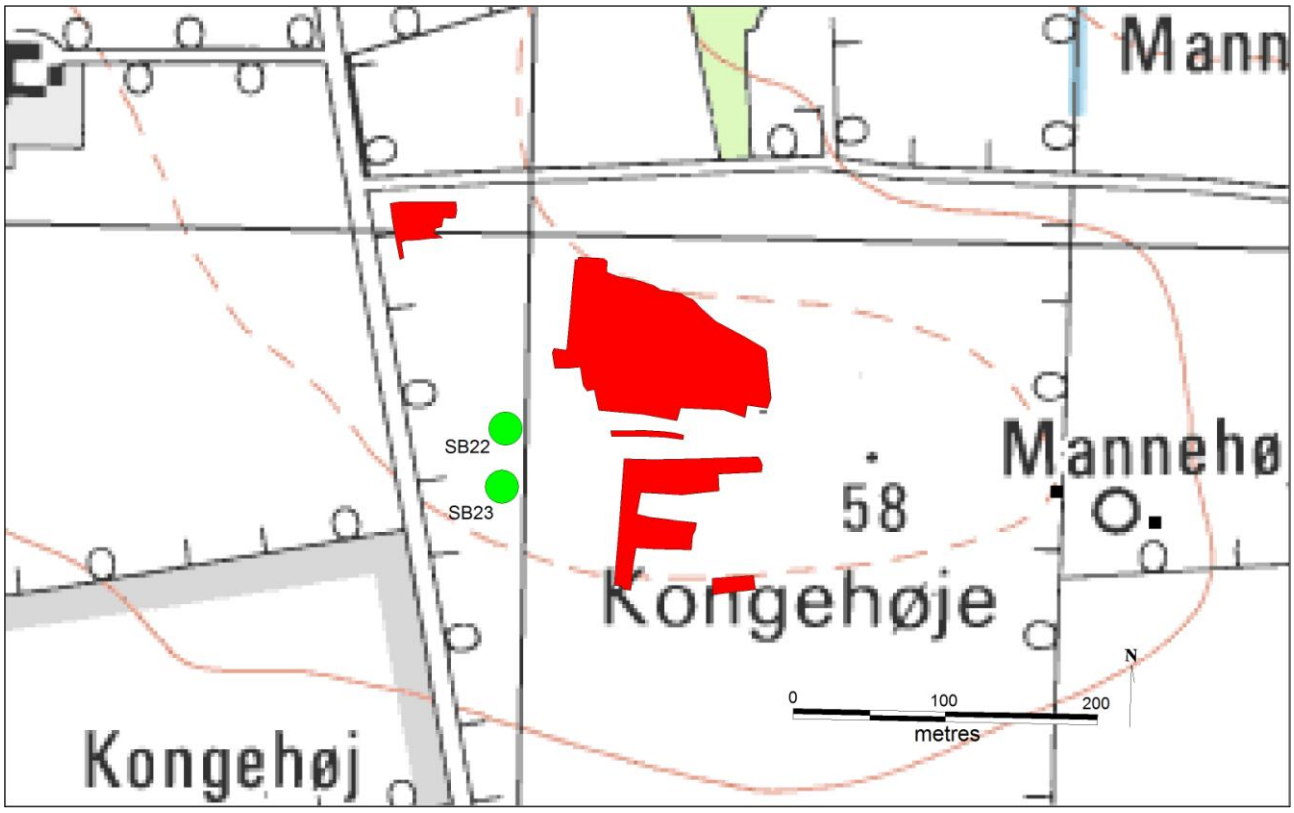

Fig. 1. Kort over lokaliteten Kongehøj med angivelse af de undersøgte arealer. De to grønne pletter angiver overpløjede gravhøje.

Fremgangsmåde

Udgravningen foregik ved, at det øverste muldlag blev gravet af med en gravemaskine monteret med 2,5 m rabatskovl, mens to arkæologer fulgte denne med håndholdt skovl for at oprense og markere fyldskifter og fund. De forhistoriske fyldskifter blev streget op med skovl og markeret med gule blomsterpinde. Sigtbarheden var god. Anlægssporene blev tegnet og indmålt med GPS samt

delvist med pantograf i størrelsesforhold 1:50 og 1:20. Disse er efterfølgende transformeret til Mapinfo-filer således, at alt plantegningsmateriale foreligger i digital form.

Samtlige opridsede og indmålte fyldskifter blev tildelt anlægsnumre, og alle blev undersøgt ved snitning. Afdækningen af det næsten 1 hektar store hovedområde i norddelen foregik i én omgang. Senere i udgravningsforløbet blev søgegrøfter og mindre fladeafdækninger foretaget i syddelen. Området i nord rummede langt de fleste fortidslevn og blev derfor prioriteret højest, da det havde størst videnskabeligt og formidlingsmæssigt potentiale.

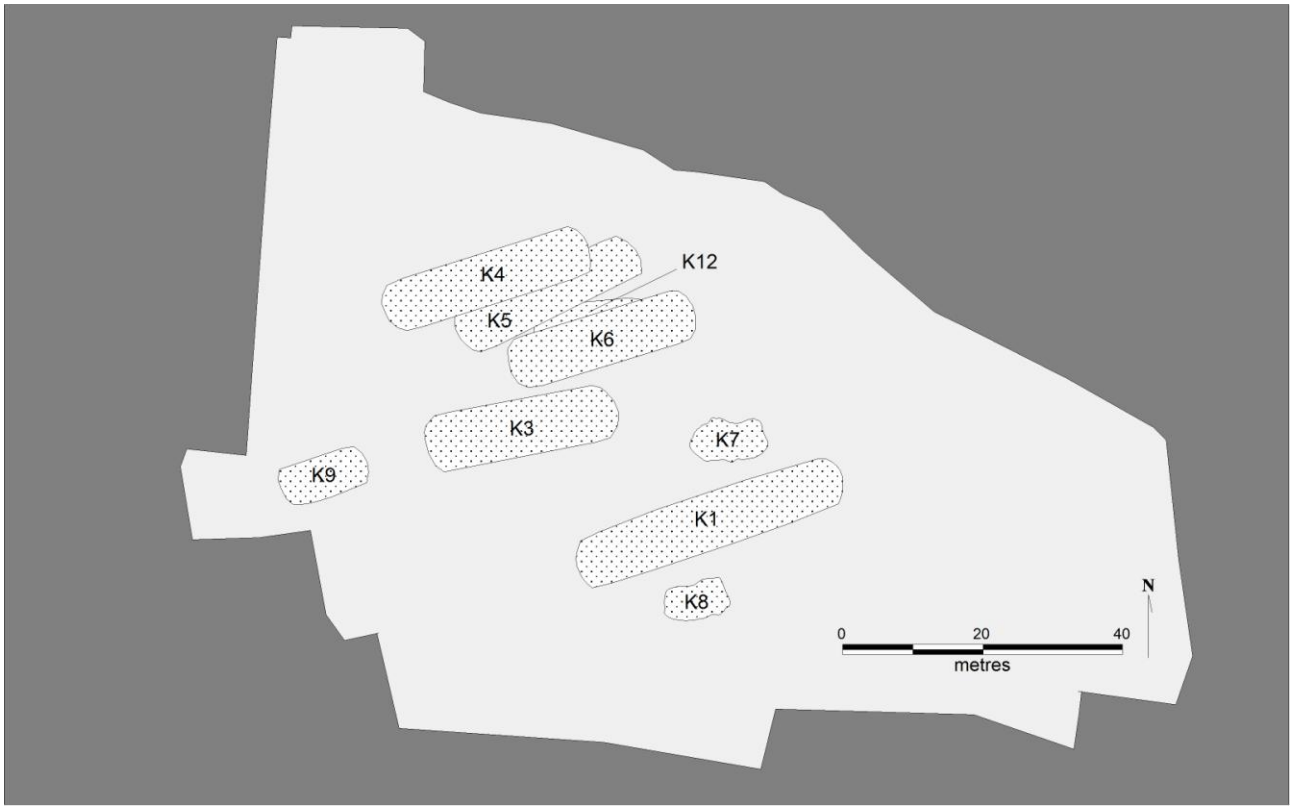

Fig. 2 Udgravningsplan over Kongehøj etape II med angivelse af hustomter fra dolktid og ældre bronzealder.

Bevaringsforhold

Stenstrengslægning forud for kartoffeldyrkning er foregået i området indenfor de seneste år, men heldigvis har ploven ikke skåret så langt ned i undergrunden, at det gik nævneværdigt ud over iagttagelsesmulighederne (det modsatte var ofte tilfældet på nabo-udgravningen HBV 1212 Mannehøjgård etape IV). Dog ville blot enkelte yderligere pløjninger resultere i ødelæggelsen af vigtige anlæg, som ikke var dybt nedgravet i undergrunden. For eksempel var pladsens væggrøfter og båseskillevægge kun bevaret i en dybde af ca. 5 cm. Vi ankom derfor i sidste sekund!

Dette heldige tidspunkt har resulteret i en meget informationsrig arkæologisk undersøgelse af aktivitetsspor, der strækker sig over et tidsrum på 2000 år – fra omkring 2500 f.kr. til 500 f.Kr.

Resultater

Ved undersøgelsen kunne der udskilles 15 hustomter samt en masse nedgravninger af forskellig størrelse og karakter. Kogestensgruber, som repræsenterer datidens madlavningsovne, lå spredt omkring på pladsen. Derudover blev en rund stenlægning afdækket, hvis funktion ikke er helt afklaret.

De ældste aktivitetsspor på Kongehøj II udgøres af et hus med forsænket gulv fra sen bondestenalder (K 10 – Fig. 3). Bygningen målte 7 x 5 m. Udfra keramikken skal det lille hus placeres i sen stridsøksetid (ca. 2500-2350 f.Kr.). Huse fra denne periode kendes blot i en snes andre tilfælde fra Skandinavien!

Lige vest for hus 10 lå en anden hustomt med forsænket gulv, der målte 10 x 6 m. Fundmaterialet fra denne bygning – K 13 (Fig. 3) – er dog lidt yngre. Keramikken og flinten henviser nemlig til dolktid. Blandt andet fremkom en meget fint tilhugget flintpilespids, som er typisk for denne periode (2350-1700 f.Kr.). Forsænkningen var efter husets ophør fyldt op med store sten. Enkelte af disse blev oprindeligt anvendt som kværne til kornmaling.

Fig. 3. Plantegninger af de fire forsænkede hustomter fra sen bondestenalder.

Nord for K 10 og 13 fandtes endnu to hustomter med forsænkede gulve (Fig. 3), som ligeledes lå tæt på hinanden. Det handler om K 7 og K 8, som målte henholdsvis (11 x 7 m og 9 x 5 m). Fundmaterialet placerer disse hustomter i dolktid eller tidligste bronzealder (2350-1500 f.Kr.).
Midt på gulvet i K 7 var en rund stenlægning på 2 m i diameter placeret. Denne stenrøse var dog lettere forstyrret af senere tiders pløjning. Stenanlægget må være anbragt på gulvet efter boligfunktionens ophør, men som nævnt er det uklart, hvilken funktion røsen havde. Ingen særprægede fund er gjort i den, som antyder, at der er tale om en grav. Måske var det et alterlignende anlæg, hvorpå en afdød person fra husholdet hvilede? Lignende stenlægninger på forsænkede husgulve er registreret i tre tilfælde på nabolokaliteten Mannehøjgård (etape I og IV). Fænomenet med forhistoriske huse, der forsegles af grave eller kultanlæg, kendes fra en del andre lokaliteter i Nordeuropa.

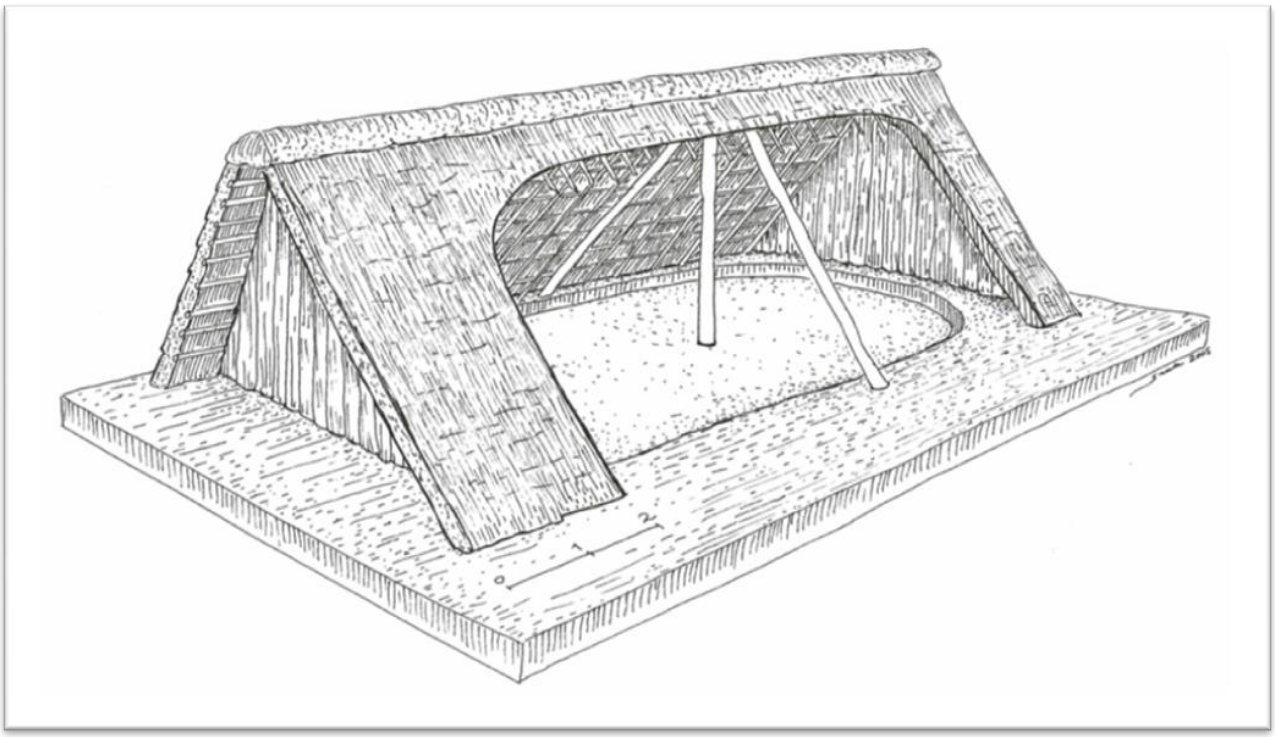

Fig. 4. Rekonstruktionstegning af hustypen med forsænket gulv. Tegning: S. Aa. Knudsen

Få århundreder senere rejses et mægtigt langhus mellem de to hustomter K 7 og K 8. Markante forandringer i byggeskikken og bosættelsesstrukturen finder sted i hele Nordeuropa i denne fase, som kaldes ældre bronzealder (1700-1100 f.Kr.). Dette kæmpehus – K 1 – måler 40 m i længden og 9 m i bredden. Ikke mindre end 360 kvadratmeter har således været under tag! (Fig. 5 og Foto 1).

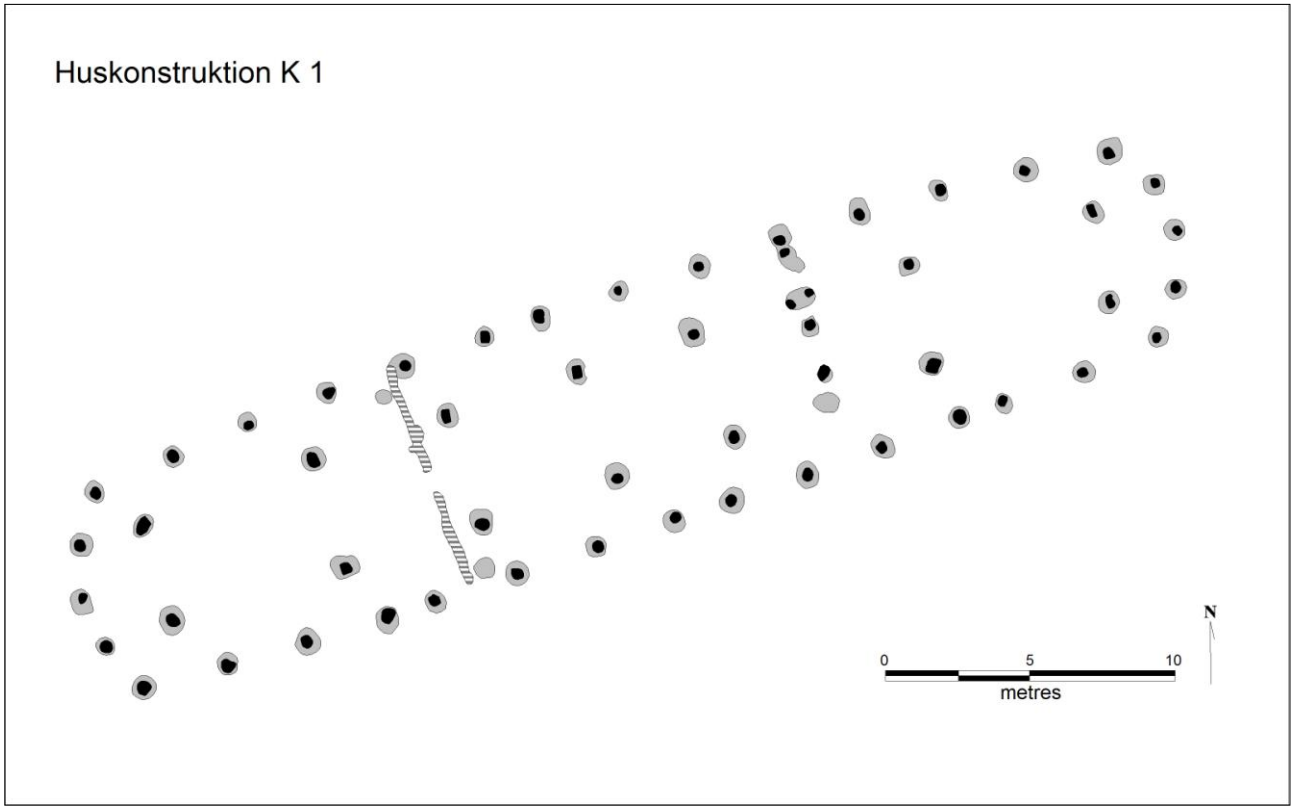

Fig. 5. Plantegning af det store langhus K 1 fra ældre bronzealder.

Langhuset er forsynet med to indre rækker af tagbærende stolper, hvilket afspejler en ny byggetradition, der opstår omkring 1500 f.Kr. (den såkaldte *treskibede* byggeskik). Væggen repræsenteres af et regelmæssigt forløb af stolper, som danner en afrunding i begge ender. Samtlige stolper i huset var dybt nedgravet i undergrunden (omtrent 100 cm). Normalt erkendes kun selve nedgravningerne til stolperne, men i K 1 kunne sporet efter selve stolpen iagttages i samtlige stolpehuller. Der var tale om kløvet tømmer med et rektangulært eller kvadratisk tværsnit med en bredde på 30-40 cm (Foto 2).

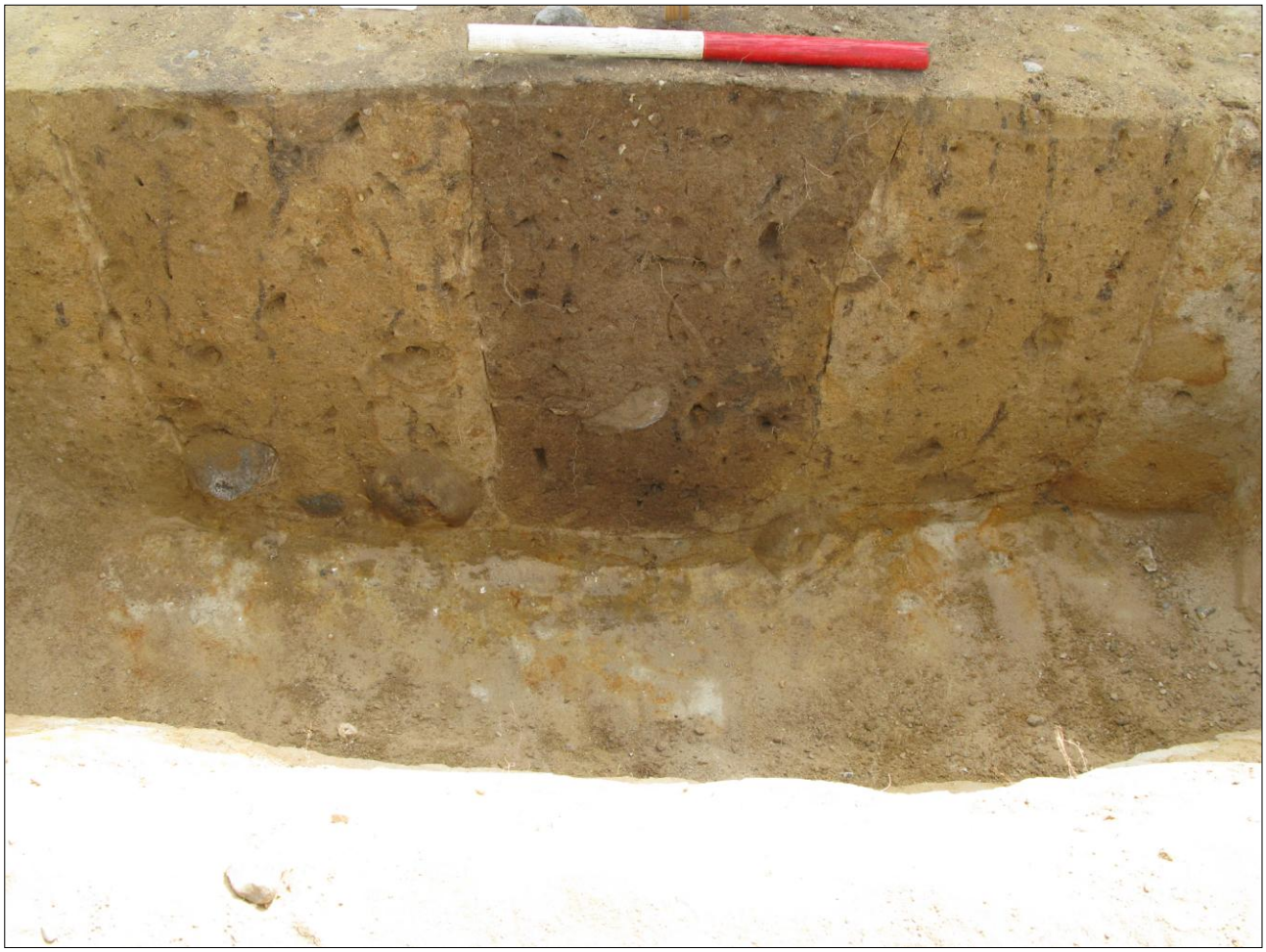

Foto 2. Eksempel på et snittet stolpehul fra K 1. Bemærk det muldfarvede spor efter selve stolpen. Foto: M.E. Poulsen

Tagstolperne og vægstolperne har været nogenlunde lige kraftige. I den østlige halvdel af K 1 var stolpesporene meget sodsværtede, og i et enkelt tilfælde var en større del af en forkullet stolpe endnu tilstede. Denne er artsbestemt til eg, hvilket netop er en velegnet træsort til byggetømmer, da den er hårdfør og langtidsholdbar. Træforbruget har været voldsomt. Det må antages, at vandretliggende tømmer var indkilet mellem de kraftige vægstolper. Således kan der være tale om bulvægshuse, som svarer til bindingsværkshuse i rent tømmer (Fig. 6). En mindre skov er dermed fældet til opførelsen af K 1, og det handler om udvalgte stammer af god kvalitet.

Det kunne forventes, at der i en stor og ressourcekrævende bygning som K 1, ville dukke kostbare fund op. Dette var umiddelbart ikke tilfældet, men det er et almindeligt træk ved husene fra ældre bronzealder, at de er relativt fundtomme. Dog blev der i østenden fundet vævevægtsdele i et større antal, ligesom kværnstensrester var tilstede i denne afdeling. Der foregik således tekstilfremstilling og kornbearbejdning i østrummet. Det tværgående grøftforløb i vestdelen af K 1 repræsenterer en skillevæg, som ligeledes var dybt nedgravet i undergrunden. Lige indenfor skillevæggen ligger

husets permanente varmekilde, som bestod af en dyb og cylinderformet nedgravning fyldt med trækul og ildpåvirkede sten. Anlægget har fungeret som en slags kakkelovn. Indenfor skillevæggen var mindre stolper placeret, hvilket kan afspejle en form for fast møblement omkring ovnen. Stedet udgjorde sikkert det sociale samlingspunkt under husets brugstid (Fig. 5).
På et tidspunkt opstår der brand i østdelen af huset, hvilket ses via den forkullede stolpe og den markante tilstedeværelse af trækul i denne afdeling. Muligvis opgiver man huset efter denne fatale brandskade. Stolperne i den vestlige del ser nemlig ud til at være rykket op (stolpesporene står lettere skråt i profilerne), og således har man ønsket at genbruge det værdifulde egetømmer.

Seks andre hustomter på Kongehøj-pladsen var bygget efter samme model, hvilket vil sige to indre tagstolperækker og et vægstolpeforløb med afrundede gavlender. Fire af husene (K 3-6) har nogenlunde ensartede dimensioner på 28-30 m i længden og 7-9 m i bredden. To huse er relativt små og måler blot 13-17 m i længden (K 9 og 12).
Ikke blot dimensionerne er mindre i forhold til K 1, men robusthedsgraden er ligeledes væsentligt lavere. Stolpehullerne var ikke mere end 20-30 cm dybe, og stolpesporene var blot 10-20 cm brede. Af disse langhuse lå K 3 nærmest K 1. Bygningen rummede båseskillevægge langs indervæggene i husets midte, hvilket tyder på indstaldning af køer eller heste i denne afdeling. Østdelen udgjorde selve boligrummet ifølge den mindre koncentration af ildsteder og kogestensgruber (Fig. 7 og Foto 3).

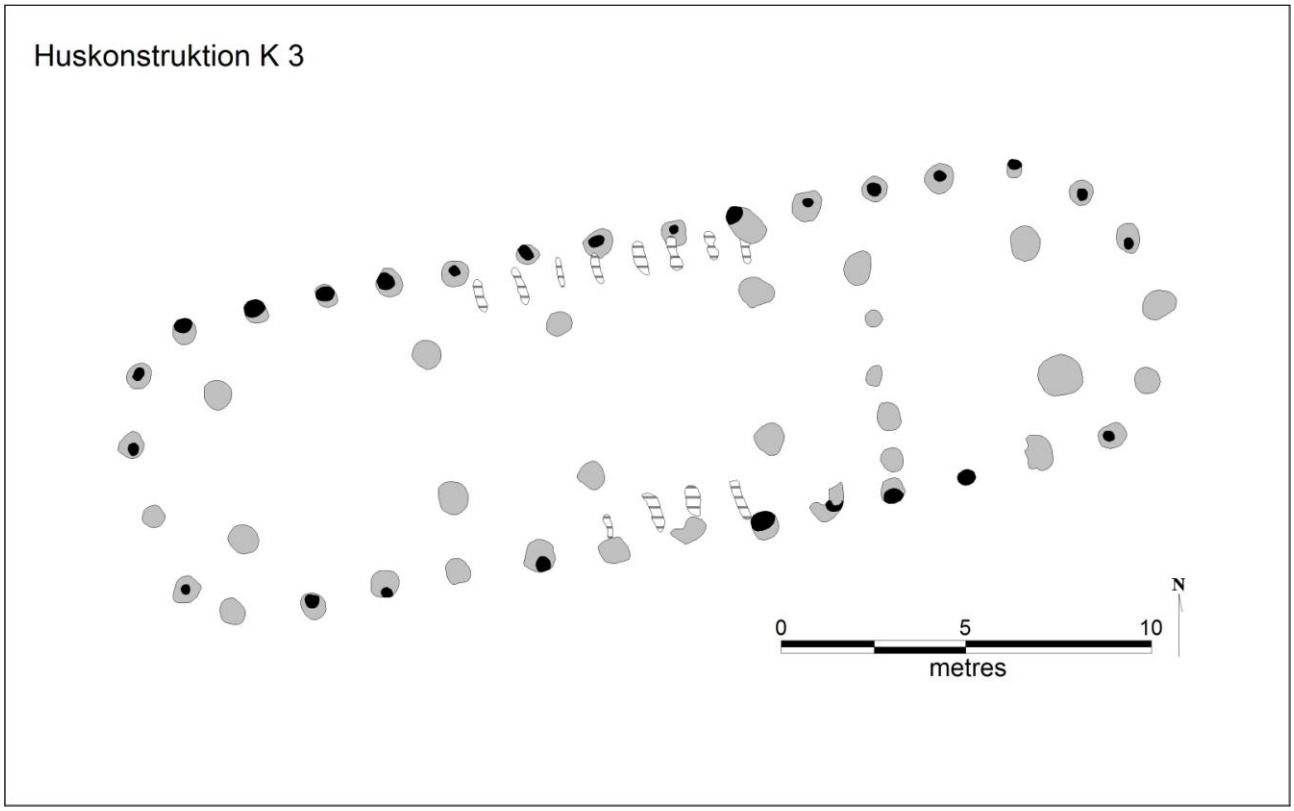

Fig. 6. Plantegning af langhuset K 3 fra ældre bronzealder. Bemærk båseskillevæggene i husets midte.

Foto 3. Langhus K 3 set i fugleperspektiv. Stolperne er markeret med mel. Foto: J. Brønd

Der har været optimale græsningsmuligheder for husdyrene i området lige syd for husene, hvor terrænet falder markant. Her var der udstrakte engarealer, og længst nede fandtes et større vådområde.

De øvrige bygninger bød ikke i samme grad på detaljerede oplysninger om husindretningen, hvilket skyldes, at de lå oveni hinanden. Når et hus blev nedrevet, byggedes et nyt på omtrent samme sted. K 4-6 har udfra de meget ensartede grundplaner højst sandsynligt afløst hinanden direkte. K 4 var tilsyneladende inddelt i tre rum af nogenlunde samme størrelse, hvilket ses udfra to tværgående stolpehulsrækker i vest og øst (Fig. 7-9).

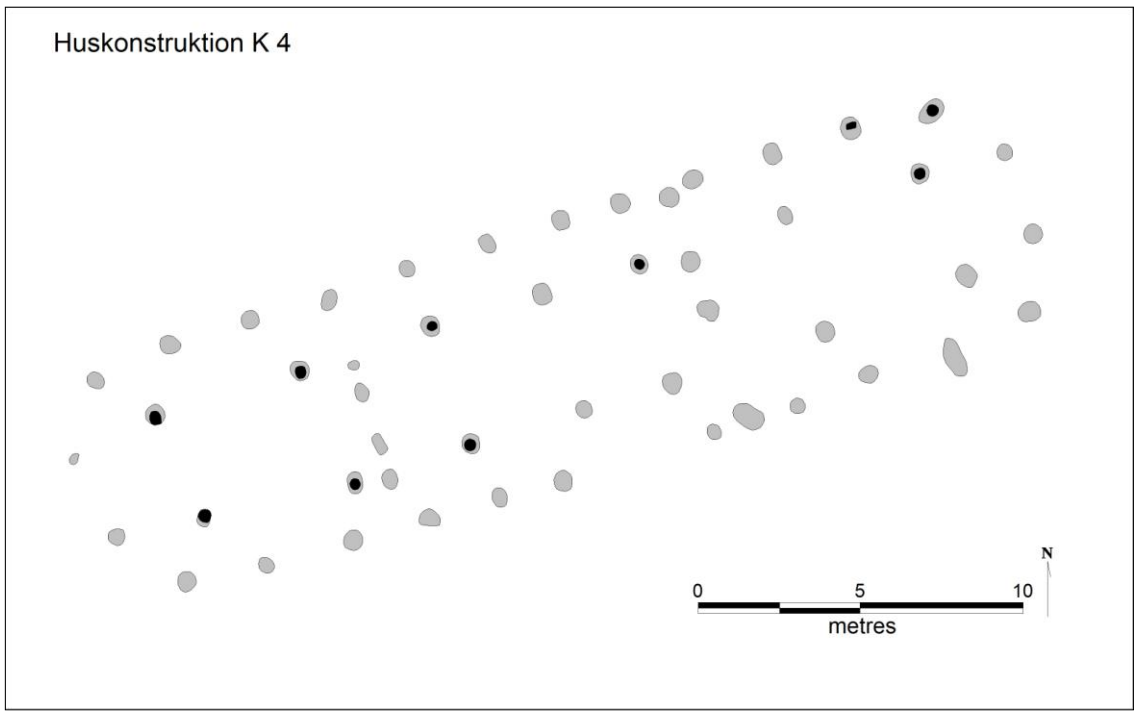

Fig. 7. Plantegning af K 4 fra ælder bronzealder.

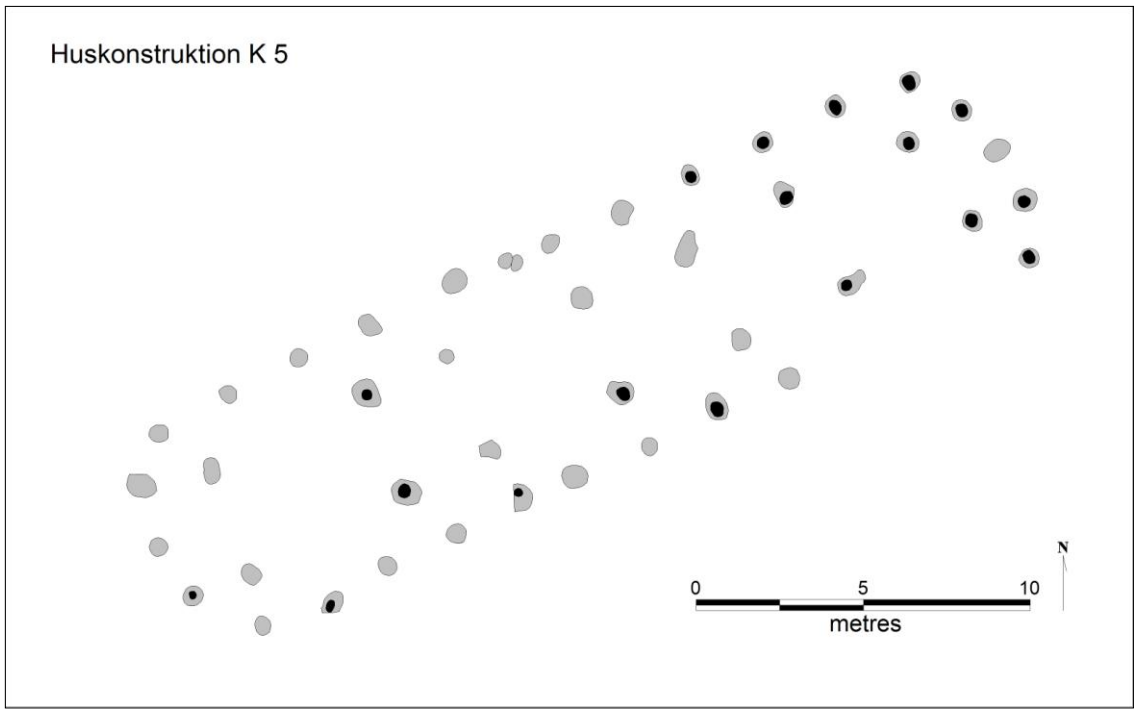

Fig. 8. Plantegning af K 5 fra ældre bronzealder.

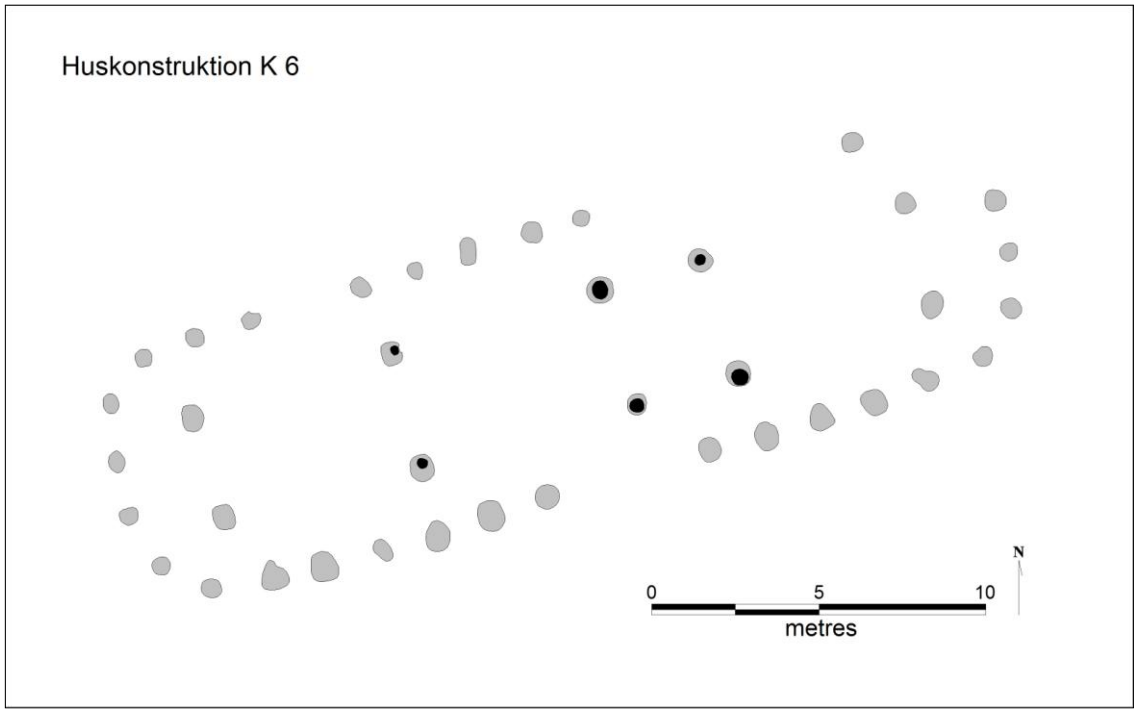

Fig. 9. Plantegning af K 5 fra ældre bronzealder.

Det største hus på Kongehøj – K 1 – repræsenterer boligen til den lokale leder i Askov-området for 3500 år siden. Den monumentale tømmerbygning ligger på et højdepunkt i terrænet, og placeringen er strategisk i forhold til gamle vejstrækninger. Langhuset er orienteret i retning mod to overpløjede gravhøje, som oprindeligt var 6-7 m høje (HBV 1302 Kongehøje I). Afstanden mellem huset og de to tætliggende gravhøje er blot 100 m. De stammer fra samme periode, og det kan formodes, at den fornemme familie fra K 1 var gravlagt i højene. Langhuset har sandsynligvis været så højt, at det kunne ses på lang afstand. Andre huse som K 3-6 havde ligeledes monumental karakter, men højden var mindre efter stolpehullerne at dømme.
Dette afsnit af ældre bronzealder (ca. 1500-1100 f.Kr.) karakteriseres således af markante størrelsesforskelle i husmaterialet. Nogle af husene kan teoretisk set have stået samtidigt med K 1, og småhusene kunne repræsentere en slags økonomibygninger til forråd, håndværk mm. En decideret landsby har der næppe været tale om, men det handler om en permanent storgård, som gennem flere generationer dominerede lokalområdet.

I yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.) bliver husene betydeligt mindre, og det voldsomme træforbrug ophører. Der er stadigvæk tale om treskibede langhuse, men væggene bygges nu af lettere materiale som f.eks. lerklinet fletværk. Pollendiagrammer fra hele Sydskandinavien fortæller om en øget åbning af landet, hvor skoven er svundet kraftigt ind. Der er ikke længere ressourcer til bulvægshuse, hvorfor man efterhånden forlader denne byggetradition. Fire huse af beskeden størrelse opføres på Kongehøj i løbet af yngre bronzealder. Tre hustomter har blot de tagbærende stolpehuller bevaret (K 11, 14 og 15), da sporene efter den lette og lavt nedgravede vægkonstruktion

nu for længst er bortpløjet. En del nedgravninger på pladsen stammer fra denne periode, hvor man i nogle tilfælde har hentet råler i undergrunden og efterfølgende fyldt hullerne op med affald. Leret blev blandt andet brugt i vægkonstruktionerne til husene.
Det yngste hus på Kongehøj udgøres af en bygning på kun 12 x 4,5 m (K 2 - Fig. 9). Vægsporene består af en spinkel grøft, og udfra formen skal huset dateres til overgangen mellem bronze- og jernalder (ca. 500 f.Kr.)

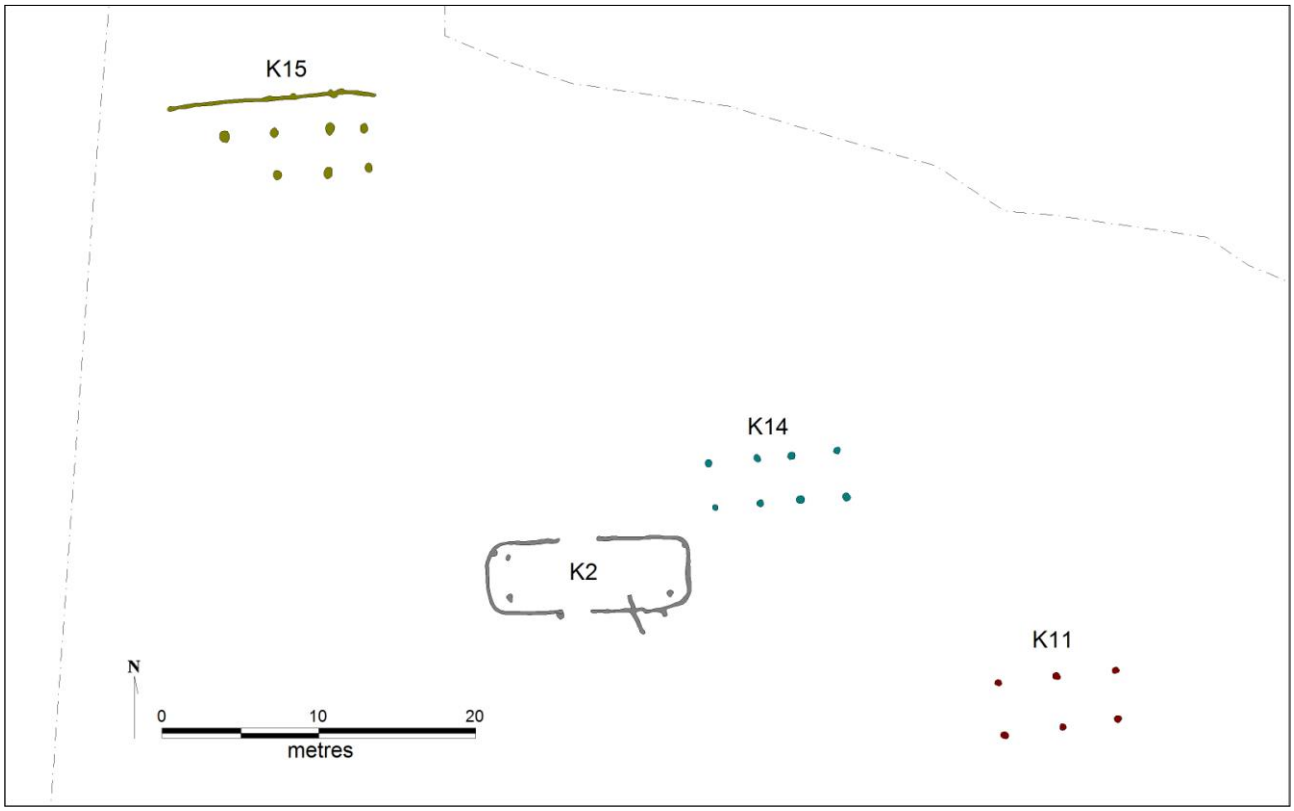

Fig. 10. Udgravningsplan af Kongehøj II med angivelse af hustomterne fra yngre bronzealder

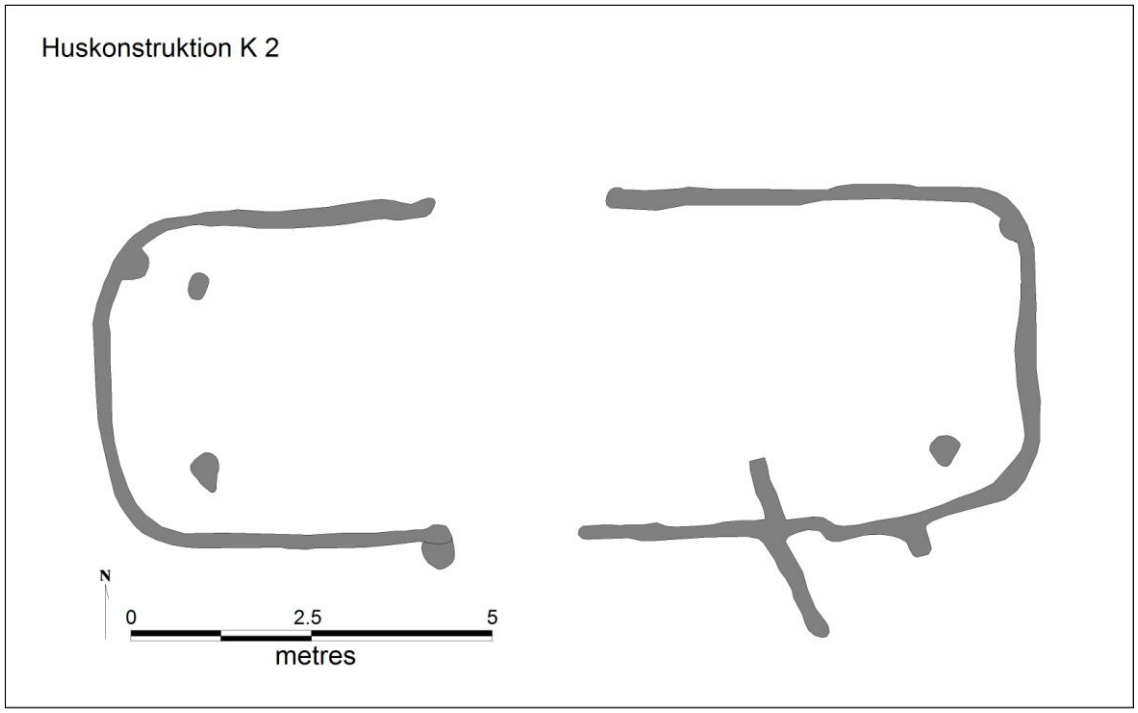

Fig. 11. Plantegning af K 2 fra bronzealderens slutning.

Afslutning

Der er udtaget jordprøver fra samtlige hustomter på Kongehøj-pladsen, hvilket navnlig gælder de mest velbevarede huse. Det er hensigten at udskille trækul, brændt korn samt andre planterester. Det brændte materiale kan bruges til kulstof-14 datering, så husenes tidsplaceringer kan præciseres.

Udgravningen på Kongehøj etape II har givet særdeles vigtige informationer om husbyggeri, ressourceforbrug og bebyggelsesstruktur i et tidsrum på omtrent 2000 år. Den fortæller om de bebyggelsesmæssige forandringer, der finder sted fra sen bondestenalder og frem til bronzealderens slutning. De helt nye detaljer omkring husbyggeri og husindretning gør undersøgelsen værdifuld både på et hjemligt og et internationalt videnskabeligt plan.

Videre arbejdsgang

Museet anser hermed arealet for færdigundersøgt med udgravningen, og det giver ikke anledning til yderligere arkæologiske udgravninger på det aktuelle areal. Skulle der på den resterende del af arealet dukke forhistorisk materiale op, der kan ligge helt isoleret fra det øvrige fundmateriale, skal museet underrettes, og museet vil straks vurdere dette.

Yderligere oplysninger om de arkæologiske forhold samt anmeldelse af fund skal ske til Museet på Sønderskov, Sønderskovgårdsvej 2, 6650 Brørup (tlf. 75 38 38 66).

Lokalitetens journalnummer er; HBV j.nr. 1212 Mannehøjgård Etape IV.

Oldsager, original dokumentation og beretning opbevares på Museet på Sønderskov.

Udgravnings data
Udgravningen fandt sted mellem den 31. marts og den 28. august 2008.
Med assistance af:
Stud. Mag. Maria Wehde
Stud. Mag. Lisa Gjelstrup
Stud. Mag. Britt Maiken Petersen
Stud. Mag. Andreas Bonde Hansen
Stud. Mag. Dorte Andersen
Stud. Mag. Louise Melchior-Rasmussen
Museumstekniker Jacob Brønd
Arkæolog Scott R. Dollar
Arkæolog Martin Egelund Poulsen (udgravningsleder)
Gravemaskine fra entreprenør Hans Frisesdahl a/s,
Estrupvej 17, 6600 Vejen, Tlf. 75 36 07 43

Museet på Sønderskov, den 29. september 2008.

Martin Egelund Poulsen
Arkæolog

Tidstavle

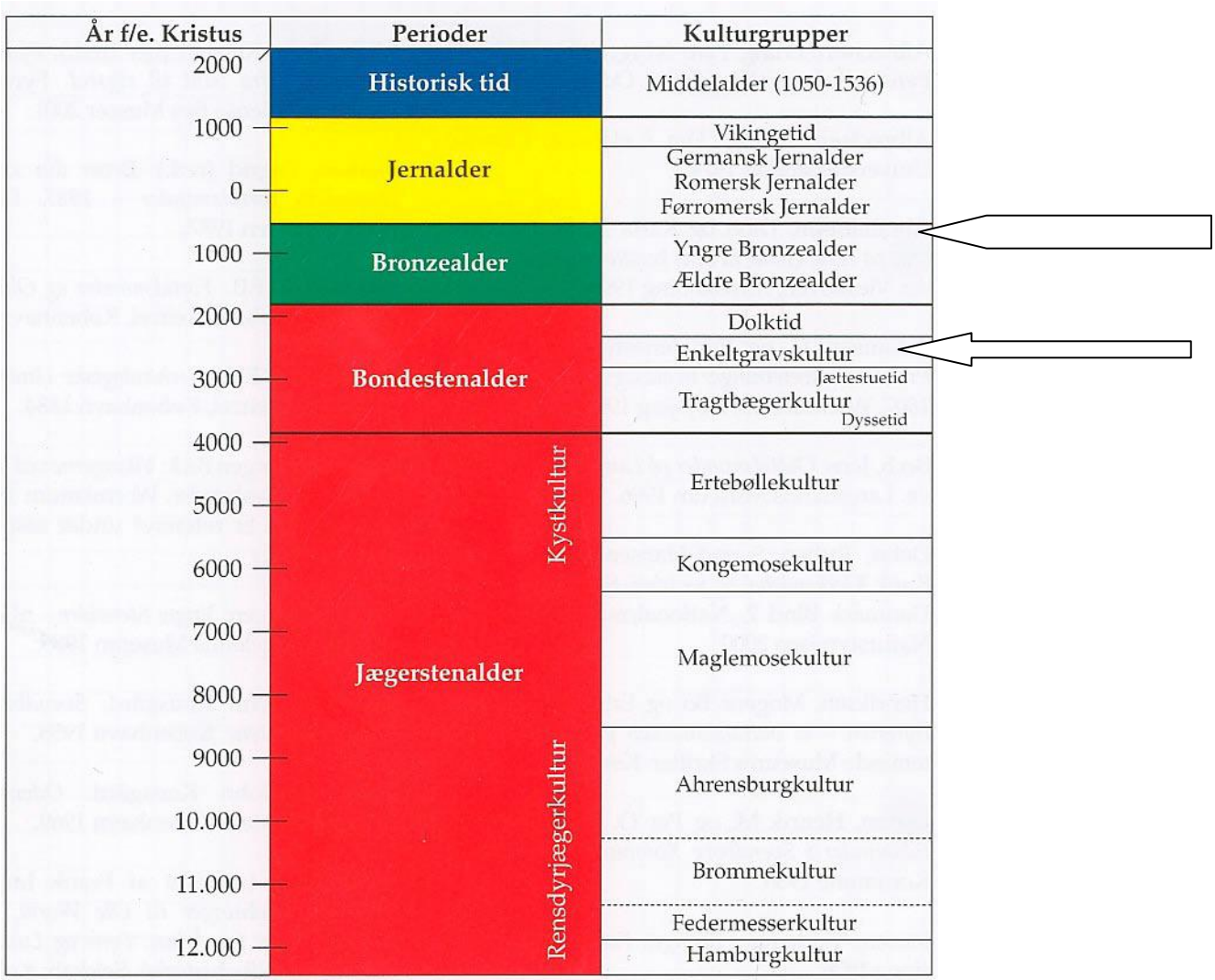
År f/e. Kristus
Perioder
Kulturgrupper
2000
1000
0
1000
2000
3000
4000
5000
6000
7000
8000
9000
10.000
11.000
12.000
Historisk tid
Jernalder
Bronzealder
Bondestenalder
Jægerstenalder
Kystkultur
Rensdyrjægerkultur
Middelalder (1050-1536)
Vikingetid
Germansk Jernalder
Romersk Jernalder
Førromersk Jernalder
Yngre Bronzealder
Ældre Bronzealder
Dolktid
Enkeltgravskultur
Jættestuetid
Tragtbægerkultur
Dyssetid
Ertebøllekultur
Kongemosekultur
Maglemosekultur
Ahrensburgkultur
Brommekultur
Federmesserkultur
Hamburgkultur